

terminology in the process of communication in a professional language, since it has become an obligatory component of professional competence.

Key words: professional vocabulary, professional competence, terminology system, speech activity, vocabulary, vocabulary selection principle, lexical skills, formation of professional thinking, pre-textual and post-textual exercises.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2018 р.

Прийнято до друку 18.05.2018 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Мілєва І. В.

В. Ф. Загороднова (Бердянськ)

УДК 316.734

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ЗНАННЯ І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Актуальність вивчення проблем міжкультурної комунікації (далі – МКК) пов'язана з процесами глобалізації, входженням України до світової спільноти. Саме це й зумовлює проблему освоєння культурних особливостей інших країн, усвідомлення приналежності до єдиного світового простору.

У межах розвідки зосереджено увагу на осмисленні міжкультурної комунікації як галузі наукового знання та як навчальної дисципліни. Статтю присвячено сучасним проблемам міжкультурної комунікації у вітчизняній і світовій науці. Міжкультурну комунікацію розглядаємо як складне явище, яке вивчає багато галузей гуманітарного знання. Окрім того, у статті показано історію формування міжкультурної комунікації як окремого дослідницького напрямку.

Питання філософії й психології міжкультурного спілкування та взаєморозуміння, механізми формування толерантної особистості вивчали українські вчені (Ф. Бацевич, Л. Мацько, О. Селіванова, Н. Бідюк та ін.) і зарубіжні (І. Абакумова, А. Асмолов, В. Біблер, Б. Вульф, В. Золотухін, І. Стернін, Г. Олпорт, С. Хеллер, Р. Вандберг та ін.). З-поміж педагогічних аспектів міжкультурної комунікації більше досліджені проблеми діалогу культур у процесі навчання іноземних мов (Є. Верещагін, В. Костомаров, С. Тер-Мінасова, Г. Томахін, В. Фурманова, І. Халєєва та ін.).

Міжкультурні контакти відбувалися ще в давні часи: Середньовіччя (хрестові походи, вигнання окремих народів з їхніх земель, наприклад, євреїв); Новий час (вигнання гугенотів, первинна колонізація Америки); масова міграція в XIX – XX ст. (вторинна колонізація Америки, еміграційна хвиля, повернення людей у метрополії після розпаду колоніальних систем); сьогодення („рух народів” під час війни: переміщення військ, евакуація мирного населення з окупованих

територій, полон, насильницьке переміщення населення з окупованих територій, переселення етнічних меншин у результаті зміни державних кордонів) тощо.

Пожвавлений інтерес до проблематики МКК виникає на початку 70-х років у США, у 80-х роках поширюється в Західній Європі, а в 90-х починає формуватися в країнах, які були республіками СРСР.

Причини такої зацікавленості – це якісні зміни в загальнолюдській цивілізації, які нині прийнято називати інтернаціоналізацією і глобалізацією. „Об’єктивними” вони є, оскільки характеризують умови людей, які живуть у наш час і мало залежать від особистої волі.

П. Донець називає причини, з-поміж яких виокремлює, зокрема: об’єктивно-цивілізаторні (інтернаціоналізація та глобалізація в політиці, економіці, розвиток засобів зв’язку та масової інформації тощо), суб’єктивно-цивілізаторні (перегляд ставлення до етнічних й інших культурних меншин, зростання самосвідомості останніх тощо), а також об’єктивно-наукові (виникнення теорії комунікації, „комунікативний поворот” у мовознавстві) [Донець 2001].

Об’єктивно-цивілізаторні причини:

- необхідність економічної кооперації (утворення міжнародних економічних зон, мультинаціональних концернів, спільних підприємств тощо);
- наростання проблем, для вирішення яких потрібне інтернаціональне співробітництво (ядерна загроза, парниковий ефект, забруднення навколишнього середовища, СНІД тощо);
- інтеграція політична (освіта військово-політичних і просто політичних блоків, міжнародних організацій, партійних блоків тощо);
- інтеграція культурна та спортивна (міжнародні змагання, фестивалі, гастролі, турне тощо);
- виникнення світових транспортних мереж (повітроплавання, автомобільне і залізничне сполучення);
- розвиток світових інформаційних мереж (короткохвильове радіомовлення, Інтернет, супутникове телебачення тощо); демографічна мобільність населення (переїзди у зв’язку з пошуками роботи, економічна й політична еміграція, масовий туризм, навчання тощо).

Суб’єктивно-цивілізаторні причини (описані фактори стали результатом не зовнішніх відносно до суспільства впливів, а виникли в результаті впливу внутрішніх, іманентних закономірностей):

- процеси гуманізації соціального життя;
- лібералізації суспільної думки, яка починає особливо бурхливо розвиватися з кінця 50-х років у всьому світі;
- „відлига” в Радянському Союзі;
- рух за громадянські права й боротьба проти расової дискримінації в США;
- студентський рух 1968 року в Західній Європі, „Празька весна”;
- крах багатьох диктаторських режимів;

– розпад „реально-соціалістичного” ладу в СРСР та інших східноєвропейських країнах.

Об’єктивно-наукові причини:

– інформаційно-технічний підхід до комунікації;
– соціологічний підхід до комунікації;
– лінгвістичний підхід до комунікації (у 70-і роки в мовознавстві стався поступовий перехід від актуального в той час структуралізму, предметом якого була „мова як система”, до функціонального, прагматичного й комунікативного опису мови, тобто до вивчення „мови як засобу комунікації”. Цей перехід, що позначається зазвичай як „комунікативний поворот”, допоміг досягти значного прогресу в дослідженні реальних механізмів функціонування мови, а його потенціал виявився обмеженим. На певному етапі стало очевидним, що завдання комунікативної лінгвістики мають бути змінені, доповнені особливостями вивчення „іноземної мови як засобу комунікації”, а згодом – й аспектами вивчення „іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації”.

Суб’єктивно-наукові причини:

– поверхнєве, викликане модою або іншими, далекими від істинно наукових, мотивами звернення до інтеркультуралістики. Показовим прикладом впливу суб’єктивно-наукового фактору може бути „Міжкультурна германістика”, що виникла в м. Байрейті. Цей напрям надзвичайно активно заявив про себе в середині 80-х років численними публікаціями, конференціями та семінарами, обґрунтуванням відповідних академічних інституцій, що доволі скоро викликало негативну реакцію з боку багатьох практиків-германістів. Справа дійшла навіть до публікації полемічної колективної монографії за ред. П. Ціммермана „Interkulturelle Germanistik”: Dialog der Kulturen auf Deutsch? (1991). Критика „міжкультурної германістики”, розпочата авторами цієї монографії, зводиться, у загальних рисах, до такого: головна мета засновників міжкультурної германістики було не просування науки вперед, а підвищення власної „ринкової вартості” (Zimmermann 1991), отримання нових ставок і засобів для проведення дослідницьких проектів і відряджень, для придбання обладнання тощо (Glück 1991); „Міжкультурна германістика” є спробою освіжити морально застарілу проблематику, прибравши з бібліотечних полиць томи наукових праць з німецького літературознавства та звільнивши тим самим місце для нового початку (Zimmermann 1991).

Сьогодні етнічні спільноти відчують на собі вплив з боку культур інших народів. Це виявилось в бурхливому зростанні культурних обмінів і прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами, громадськими рухами й окремими індивідами різних країн і культур. Розширення взаємодії культур і народів робить особливо актуальним питання про культурну самобутність і культурні відмінності. Культурне розмаїття сучасного людства збільшується, народи використовують

більше коштів, щоб зберігати й розвивати свою цілісність і культурний вигляд. Ця тенденція до збереження культурної самобутності підтверджує загальну закономірність про те, людство, стаючи все більш взаємозалежним і єдиним, не втрачає свого культурного розмаїття. Тому надзвичайно важливим стає вміння визначати культурні особливості народів, щоб зрозуміти один одного й домогтися взаємного визнання. Стаючи учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, люди взаємодіють з представниками інших культур, часто істотно відрізняються один від одного. Відмінності в мовах, національній кухні, одязі, нормах громадської поведінки, ставленні до виконуваної роботи часто роблять ці контакти важкими й навіть неможливими, проте це лише приватні проблеми міжкультурних контактів. Основні причини їхніх невдач лежать за межами очевидних відмінностей. Вони – у відмінностях світовідчуття, тобто іншому ставленні до світу й до інших людей. Головна перешкода, що заважає успішному вирішенню цієї проблеми, полягає в тому, що ми сприймаємо інші культури через призму своєї культури, тому наші спостереження й висновки обмежені. З труднощами ми розуміємо значення слів, вчинків, дій, які не характерні для нас самих. Наш етноцентризм не тільки заважає міжкультурній комунікації, але його ще й важко розпізнавати, оскільки це несвідомий процес. Ефективна міжкультурна комунікація не може виникати сама по собі, їй необхідно цілеспрямовано вчитися [Грушевицкая, Попков, Садохин 2001: 6 – 7].

На проблеми міжкультурної комунікації свого часу звернули увагу саме в США після Другої світової війни, коли активно розширювалася сфера впливу американської політики, економіки та культури. Урядовці, бізнесмени, діячі культури, які працювали за кордоном, часто виявляли свою безпорадність під час практичних контактів з представниками інших культур. Досконале знання мов не усувало проблем і конфліктів, що виникали. У зв'язку з цим поступово з'являлося усвідомлення необхідності вивчення не тільки мов, але й культур інших народів. У цей час США розробили програму допомоги країнам, що розвиваються. Експерти й активісти Корпусу миру відвідували різні країни, де вони стикалися з нерозумінням, конфліктами, які часто призводили до провалу їхньої місії. У результаті уряд США в 1946 р. прийняв „Акт про службу за кордоном” і створив Інститут служби за кордоном (Foreign Service Institute), який очолив лінгвіст Едвард Холл. До роботи в Інституті він залучив учених різних спеціальностей – антропологів, соціологів, психологів, лінгвістів та ін. Проте всі їхні спроби зрозуміти й пояснити поведінку представників інших культур були засновані більше на інтуїції, ніж на знаннях і досвіді. Головний висновок, якого дійшли фахівці інституту, полягав у тому, що кожна культура формує свою унікальну систему цінностей, пріоритетів, моделей поведінки й тому описувати, інтерпретувати й оцінювати її необхідно здійснювати з позицій культурного релятивізму.

Датою народження міжкультурної комунікації як науки прийнято вважати 1954 р., коли було опубліковано книгу Е. Холла і В. Трагера „Culture as Communication” („Культура як комунікація”), у якій автори вперше запропонували для широкого вживання термін „міжкультурна комунікація”. У 1959 р. основні положення та ідеї МКК були більш розвинені в роботі Е. Холла „The Silent Language” („Німа мова”), де автор показав тісний зв’язок між культурою і комунікацією. Запропоноване Е. Холлом розуміння культури і комунікації („комунікація – це культура, культура – це комунікація”) стало темою жвавої дискусії в наукових колах США. Актуальність обговорюваних проблем призвела до появи спеціальних журналів „The International and Intercultural Communication Annual” і „International Journal of Intercultural Relations”, на сторінках яких обговорювали проблеми, пов’язані з комунікацією, культурою, мовою. Тоді поряд з поняттям „міжкультурний” з’явилися поняття „крос-культурний” і „мультикультурний”: ці поняття в той час майже не розрізнялися, але термін „міжкультурний” виявився найбільш вдалим. Е. Холл дійшов висновку про необхідність навчання культури спілкування з іншими народами („якщо культура може бути предметом вивчення, то це означає, що вона може бути предметом навчання”). Учений одним з перших запропонував зробити проблему МКК не лише предметом наукових досліджень, але й самостійною навчальною дисципліною. На думку Е. Холла, головна мета вивчення проблеми МКК – вивчення практичних потреб представників різних культур для їхнього успішного спілкування один з одним. Він уперше почав розглядати спілкування як вид діяльності, що піддається аналізу, і це дозволило йому в подальшому розвивати свою комунікативну теорію „культурних моделей взаємодії” (cultural patterns of interaction) [Садохин 2004: 9 – 11].

Учені виокремлюють кілька напрямів МКК, зокрема:

- напрям, очолений К. Клакхоном і Ф. Стробеком: основні відмінності культур можна визначити завдяки відношенню індивідуальних культур до таких концептів, як оцінка людської природи (the human nature orientation), ставлення людини до природи (the man-nature orientation), відношення до концепту часу (the time orientation), оцінка активності / пасивності (the activity orientation);

- засновники іншого напрямку – Л. Самовар і Р. Портер. У своїй книзі „Intercultural communication: a reader” (1994) автори особливу увагу приділяють проблемі інтерпретації невербальної поведінки, ураховуючи, що невербальні символи, позитивно оцінювані однією культурою, можуть отримати негативну інтерпретацію в носіїв іншої;

- вивчення питань адаптації до інокультурного середовища і проблеми культурного шоку. Цей напрям дозволив з’ясувати, що процес адаптації поділяється на кілька етапів: 1) ейфорія (проявляється в захопленні новим культурним оточенням); 2) етап фрустрації (супроводжується почуттям сумніву й неприйняттям відмінностей у цінностях рідної та чужої культур); 3) нове інокультурне оточення

починає сприйматися як природне й людина діє відповідно до соціальних і культурних норм нового середовища.

Як навчальна дисципліна МКК почала своє становлення в 60-х рр., коли цей предмет почали вивчати в університетах США. Теоретичні положення, описані в праці Д. Берло „Process of Communication” (1960), лягли в основу навчальних програм міжкультурної освіти в американських навчальних закладах.

У 70-х роках практичний характер курсу був доповнений теоретичними узагальненнями й набув форми класичного університетського курсу, що поєднує і теоретичні положення, і практичні аспекти міжкультурного спілкування. На європейському континенті становлення міжкультурної комунікації відбувалося дещо пізніше й було викликане тим, що формування європейської спільноти відкрило кордони багатьох держав для вільного переміщення людей, капіталів і товарів, європейські столиці й великі міста стали інтенсивно змінювати свій вигляд завдяки появі представників різних культур та їхнього активного включення до життєдіяльності цих міст. Сама практика актуалізувала проблему взаємного спілкування носіїв різних культур. На цьому тлі поступово формувалася інтерес учених до проблеми міжкультурного спілкування.

У кінці 1980 р. у Німеччині проводили дослідження, пов'язані з проблемами акультурації, міграції іноземних робітників, взаємин між іноземними та німецькими робітниками. У різних працях, залежно від мети дослідження, на перший план висували аспекти сприйняття, поведінки й мовних відмінностей. Політолог М. Сінгер опублікував працю „Culture: A Perceptual Approach” (1980), написану на основі гіпотези Сепіра-Уорфа. Проте вчений замінив терміни „лінгвістика” і „лінгвістичні системи” термінами „перцепція” і „перцептуальні системи”, розглядаючи їх як посередників між культурою й мисленням. Мова, як стверджував М. Сінгер, є лише одним зі способів становлення й підтримки схожого сприйняття членів певної культурної групи. Праця М. Сінгера увійшла до першого збірника „Readings on Intercultural Communication” за редакцією Д. Хупса, присвяченого проблемам МКК.

Е. Стюарт продовжив розробку ціннісно зорієнтованої моделі Клакхон-Стродбека (праця „American Cultural Patterns: A Cross-Cultural Perspective”, 1971). Теоретичні положення Стюарта стосувалися взаємодії культур і слугували тільки прагматичним цілям – вони стали основою складної рольової техніки навчання військово-технічного персоналу США, що відправляли на роботу за кордон. Одночасно група психологів Іллонійського університету під керівництвом Г. Тріандіса розробляла техніку самопідготовки „culture assimilator”. Пізніше Г. Тріандіс і його колеги написали книгу „The Analysis of Subjective Culture”, присвячену зіставному аналізу природи культур.

Перше видання антології Л. Самовара й Р. Портера „Intercultural Communication: A Reader” з'явилося в 1972 р. У 70-х роках

в американських ВНЗ розпочалося викладання курсів міжкультурного навчання. В армії і на флоті, в уряді та Інформаційному агенстві США почали визнавати необхідність розробки теорії МКК для розвитку міжнародних зв'язків. За активної участі держдепартаменту США були організовані Спільнота міжнародної освіти і досліджень (1975) й Агенство міжнародної комунікації (1979).

Пізніше в США окремі напрями досліджень у галузі МКК отримали свій розвиток, зокрема: інтернаціональна міжкультурна комунікація (напрямок активно розробляли в начальних закладах, які здійснювали підготовку фахівців для роботи за кордоном); внутрішня міжетнічна комунікація (у школах, де навчалися діти-представники національних меншин, у сферах соціальної роботи та збереження здоров'я).

Американський учений У. Харт (1998) писав про три рівні досліджень: *монокультурний* (характерний для досліджень у галузі антропології і соціології); *крос-культурний* (передбачає зіставлення двох і більше культур, виявлення взаємовпливу та взаємозалежності культур); *інтеркультурний рівень* (аналіз взаємодії двох і більше культур, виявлення характеру цієї взаємодії та наслідків); *міжкультурний рівень* (взаємодію вивчають з позицій різних дисциплін, жодна з них не має монопольного права на ці дослідження).

Західноєвропейські університети на межі 1970 – 1980-х рр. почали дослідження в цьому напрямку й започаткували навчальні курси до освітніх програм. На основі американського досвіду викладання МКК було розроблено навчальні програми, що ґрунтувалися на матеріалах фольклористики, етнології та лінгвістики.

Міжкультурна комунікація тісно пов'язана з багатьма галузями знань: етнологією, культурологією, мовознавством, історією, психологією, соціологією та ін. Особливе місце вона посідає в системі мовознавчих і суміжних наук, до яких належать лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, психолінгвістика, прагмалінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика.

Важливе значення для міжкультурної комунікації мають напрацювання етнології – науки про формування й розвиток різних етнічних груп, народів і народностей; етнолінгвістики, яка досліджує відображення в мові етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу. Знання мовних і мовленнєвих особливостей представників іншої культури сприяє легкому взаєморозумінню й налагодженню комунікації.

Неабияке значення для ефективної міжкультурної комунікації має етнопсихолінгвістика, яка розглядає мовленнєву діяльність з урахуванням національно-культурної специфіки, а також досліджує етнопсихолінгвістичну детермінованість мовної свідомості й комунікації.

На думку Л. Гришасвої, теорія міжкультурної комунікації значно ширша, ніж етнопсихолінгвістика, оскільки завдання цих наук різні: теорія МКК вивчає, як за однакових дискурсивних умов здійснюється

діяльність, інтеракція між носіями різних культурно зумовлених комплексів, яку мету вони переслідують, до яких кодів апелюють, як досягається в більшості випадків взаєморозуміння між ними тощо [Гришаєва 2003: 101 – 102]. Тобто, для етнопсихолінгвістики важливіше індивідуальне, а для теорії міжкультурної комунікації – загальне й одиничне, приватне й універсальне. Теорія міжкультурної комунікації використовує послідовно контрастивний підхід до досліджуваних явищ, що сприяє підвищенню пояснювальної функції висновків щодо „національно-культурно детермінованої сукупності знань”. Нарешті, теорія міжкультурної комунікації вибудовує своє теоретично-діяльнісне підґрунтя. А з цієї позиції, вербальний код не є єдиним можливим засобом реалізації мети в певних умовах інтеракції. Крім зазначеного, мовно-мисленнєва діяльність зазвичай підпорядкована невербальній діяльності. Між лінгвокультурологією й теорією міжкультурної комунікації також існують кілька значних відмінностей, головна з яких – лінгвокультурологія вивчає те, як культура відбивається, фіксується, передається з покоління в покоління за допомогою мовних засобів (пор. думку з цього приводу В. Красних, який спирається на погляди В. Телія: „Предмет лінгвокультурології – одиниці мови й дискурсу, які мають культурне наповнення, і є тим „каналом”, яким ми можемо ввійти в культурно-історичний пласт ментально-лінгвального комплексу” [Красных 2002: 11]. Когнітивна лінгвістика вивчає проблеми, у центрі яких знаходиться „мова як загальний когнітивний механізм, когнітивний інструмент – система знаків, що беруть участь у репрезентації (кодуванні) і в трансформованні інформації” [Там само].

Важливими для міжкультурної комунікації є напрацювання соціології та соціолінгвістики, що вивчає суспільне існування й умови розвитку мови. Методи та прийоми цих наук, завдання, які вони ставлять для вивчення процесів функціонування мови (мов) у різних соціумах – від невеликих спільнот з державними й міжнародними масштабами – співзвучні завданням міжкультурної комунікації, соціальній за своїм призначенням галузі знань. Спільними для них є центральні поняття „нація” і „народ” [Манакін 2012: 20 – 21].

Міжкультурна комунікація розглядає систему культурних кодів, символів і знаків, вона пов’язана з семіотикою та лінгвосеміотикою – науку про специфічну систему знаків, де слово є основним знаком думки й образу, створеного свідомістю предмета. У колективній національній свідомості словесний знак стає символом, а їхня система становить ментальну концептосферу нації. Міжкультурна комунікація пов’язана також з багатьма іншими науками, видами мистецтва (літературою, музикою, живописом, фольклором), електронною поштою, церемоніями прийому їжі й напоїв, дипломатією тощо, де в різних формах виявляється культурна й національна специфіка. Усі ці сфери є джерелом дослідження міжкультурної комунікації. Одночасно її досягненнями користуються в інших галузях науки та практики.

Будь-яку науку характеризує насамперед її предмет – сукупна проблематика, що належить до компетенції певної науки взагалі. *„Предметом міжкультурної комунікації є вивчення типів взаємодії між представниками різних лінгвокультур; вивчення чинників, що здійснюють позитивний / негативний вплив на результат взаємодії; опис підходів до інтерпретації результату; гармонізація ракурсів вивчення результату інтеракції між представниками різних лінгвокультур. Об’єктом вивчення міжкультурної комунікації слід визнати результат природної комунікації в природних умовах між представниками різних лінгвокультур”* [Гришаєва 2003: 106].

„Об’єктом міжкультурної комунікації є спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предметом – прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні „культурні сценарії” різних дій, усталені моделі сприйняття та оцінювання предметів і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо” [Манакін 2012: 9].

Мета вивчення курсу – формування й розвиток у студентів міжкультурної компетентності як необхідного компонента процесу вивчення іноземних мов. Курс орієнтує студентів в основних питаннях міжкультурної комунікації, знайомить з новітніми дослідженнями, виробляє навички самостійного аналізу критичних випадків міжособистісних конфліктів у процесі спілкування з представниками інших культур. Відповідно *завданням* курсу є: оволодіння концептуальними положеннями теорії міжкультурної комунікації; екстраполяція теоретичних положень теорії міжкультурної комунікації в системну концепцію мови з метою формування міжкультурної компетентності; розвиток навичок міждисциплінарного аналізу як методологічної основи теорії міжкультурної комунікації (зіставлення даних лінгвістики, психології, психолінгвістики, семіотики, соціопсихології, соціо- та етнолінгвістики, філософії мови); удосконалення вміння аналізувати різні ситуації міжкультурної комунікації; розвиток уміння знаходити джерела проблем і культурно-специфічну інформацію; формування вміння модифікувати свою поведінку для досягнення оптимальних результатів комунікації; удосконалення мовної й соціокультурної компетентності через засвоєння специфіки національно-культурного компонента лексичних одиниць.

Актуальність курсу *„Основи міжкультурної комунікації”* зумовлено насамперед новими умовами життя, що радикально змінюють завдання підготовки фахівців з різних мов. Сучасне суспільство потребує не просто вчителя, викладача, перекладача, журналіста або філолога, а компетентного спеціаліста, який може вільно орієнтуватися в міжкультурному, міжетнічному спілкуванні. Знання основ теорії міжкультурної комунікації є невід’ємною частиною підготовки студентів філологічного факультету, які в майбутньому мають взаємодіяти з представниками національних спільнот, іноземцями.

Зміни в освітній політиці України тісно пов'язані з глобалізаційними змінами майже в усіх сферах людської діяльності: геополітичні зміни, міграція й еміграція, міжособистісні й професійні контакти, зокрема між науковцями й студентами. Людство перебуває в процесі взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємовпливу різних країн, народів та їхніх культур, релігій. Консенсус і конфлікт, співпраця і війна складають своєрідні діалектичні пари, спрямованість та інтенсивність яких визначають життєздатність будь-якого людського суспільства. У центрі міжкультурної взаємодії перебуває людина як носій загальнолюдських універсалій і національно-культурних особливостей, яка потребує певних знань, умінь міжкультурної комунікації. Сутність міжкультурної комунікації як соціального феномену полягає в конструктивній або деструктивній взаємодії між представниками різних національних та етнічних культур або субкультур у межах певного просторово-часового континууму.

Отже, вивчення проблеми МКК привертає увагу лінгвістів, психологів, педагогів уже тривалий час, і сьогодні вже немає потреби обґрунтовувати важливість цього питання для формування толерантного суспільства. Найважливішим є створення теоретичних і практичних курсів, програм, навчальних посібників з теорії і практики міжкультурної комунікації для підготовки студентів, і не тільки філологів.

Література

Гришаева 2003 – Гришаева Л. И. Предмет дисциплины „Введение в теорию межкультурной коммуникации” / Л. И. Гришаева // Вестн. ВГУ. Сер. Гуманитарные науки. – 2003. – № 1. – С. 101 – 106; **Грушевицкая, Попков, Садохин 2003** – Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации : учеб. для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин ; под ред. А. П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.; **Донец 2001** – Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации : научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики / П. Н. Донец. – Харьков : Штрих, 2001. – 384 с.; **Красных 2002** – Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія : курс лекцій / В. В. Красных. – М., 2002. – 284 с.; **Манакін 2012** – Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація / В. Манакін. – К. : Академія, 2012. – 285 с.; **Садохин 2004** – Садохин А. П. Межкультурная коммуникация : учеб. пособие / А. П. Садохин. – М. : Альфа-М, 2004. – 288 с.

Загороднова В. Ф. Міжкультурна комунікація як галузь наукового знання і навчальна дисципліна

Статтю присвячено сучасним проблемам міжкультурної комунікації у вітчизняній і світовій науці. Міжкультурну комунікацію розглянуто як складне явище, яке вивчає багато галузей гуманітарного знання. Крім того, у статті показано історію формування міжкультурної

комунікації в окремий дослідницький напрям. Міжкультурна комунікація – це необхідний для суспільства теоретичний і прикладний науковий напрям дослідження, що знаходиться на межі лінгвістики, культурології, комунікативістики й лінгводидактики. Сутність міжкультурної комунікації як соціального феномену полягає в конструктивній або деструктивній взаємодії між представниками різних національних та етнічних культур або субкультур у межах певного просторово-часового континууму.

У статті подано огляд різних підходів до міжкультурної комунікації, з тим щоб ще раз привернути увагу дослідників міжкультурної комунікації до необхідності використання міждисциплінарного, синергетичного підходу до цієї галузі гуманітарного знання й викладання цієї дисципліни у вищій школі.

Ключові слова: глобалізація, міжкультурна комунікація, міжкультурна особистість, культура, міждисциплінарний підхід, толерантність.

Загороднова В. Ф. Межкультурная коммуникация как отрасль научного знания и учебная дисциплина

Статья посвящена современным проблемам межкультурной коммуникации в отечественной и мировой науке. Межкультурная коммуникация рассматривается как сложное явление, изучением которого занимаются многие отрасли гуманитарного знания. Кроме того, в статье показана история формирования межкультурной коммуникации в отдельное исследовательское направление. Межкультурная коммуникация рассматривается как энергично развивающееся и востребованное обществом теоретическое и прикладное научное направление, находящееся на стыке лингвистики, культурологии, коммуникативистики и лингводидактики. Сущность межкультурной коммуникации как социального феномена заключается в конструктивном или деструктивном взаимодействии между представителями различных национальных и этнических культур или субкультур в рамках определенного пространственно-временного континуума.

В статье дается обзор различных подходов к межкультурной коммуникации, с тем чтобы еще раз привлечь внимание исследователей межкультурной коммуникации к необходимости использования междисциплинарного, синергетического подхода к этой отрасли гуманитарного знания и преподаванию этой дисциплины в высшей школе.

Ключевые слова: глобализация, межкультурная коммуникация, межкультурная личность, культура, междисциплинарный подход, толерантность.

Zagorodnova V. F. Intercultural communication as a scientific field and educational discipline

Intercultural communication as a historical practice, existing for centuries in human society had got a fundamental theoretical basis. A science called "the theory and practice of intercultural communication" was born. The trends of globalization, transnational corporations, powerful migration flows, as well as the instantaneous dissemination of information, determined the important role of this science in the modern world society. The article deals with the process of the formation of young scientific and educational discipline, analyzing its basic components, as well as terminological apparatus.

The article is devoted to the modern issues of intercultural communication in world science. Intercultural communication is considered as a complex phenomenon studied by many branches of humanitarian knowledge. In addition, the history of intercultural communication formation as an independent research area is shown. The article is devoted to an actual problem of different approaches to learning and teaching intercultural communication. The author tries to attract the attention of teachers and scholars to interdisciplinary and synergetic approaches to this branch of humanitarian knowledge.

In the work there have been scientifically grounded the meaning and defined the contents of cross-cultural teaching of bilingual pupils: recognition of common to mankind values; providing of interaction of social, cultural and language orientation on polycultural environment; creating the conditions for realizing the individuality and specification languages and cultures, and also intellectual, emotional contacts with these languages and cultures. The author grounds the choice of method's structure, forms and methods of teaching, realization of which will be promote to the improvement of the language teaching of pupils – representatives of national communities; forming of communicative culture in the conditions of interethnic communication; harmonization of cross-cultural dialogue and level of speech culture in the society.

Key words: globalization, intercultural communication, intercultural identity, culture, interdisciplinary approach, tolerance.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2018 р.

Прийнято до друку 13.04.2018 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.